

Verslag Marktverkenning

Juni 2014

Versie	1.0
Status	Definitief
Datum	26 juni 2014
Auteur	Marloes Scholtens
Reviewers	Robert Gillesse, Monika Lechner

Inhoud

1. Inleiding	3
2. De erfgoedsoftwaremarkt.....	5
Gebruikte producten	5
Beweging in de markt	6
3. Draagvlak voor het keurmerk.....	8
Draagvlak bij de leveranciers	8
Draagvlak bij erfgoedinstellingen	10
4. Keurmerk in breder perspectief.....	13
Gerelateerde projecten en initiatieven	13
Certificering/ inspectie in erfgoedsector	15
5. Conclusie	17
Bijlage 1. Gesprekspartners	19

1. Inleiding

In dit document wordt verslag gedaan van de marktverkenning die is uitgevoerd in het kader van het door Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap(OCW) gefinancierde project Keurmerk Erfgoedsoftware, in de periode januari tot en met juni 2014.

Doelstelling project

Doelstelling van het project Keurmerk Erfgoedsoftware is om een keurmerk tot stand te brengen dat betrekking heeft op software die erfgoedinstellingen gebruiken bij de ontsluiting, publicatie en distributie van hun metadata, digitale collecties en andere digitale producten.

Een dergelijk keurmerk is nodig om meer samenhang en efficiency te realiseren tussen de diverse soorten software voor digitaal erfgoed die in omloop zijn. Interoperabiliteit (uitwisselbaarheid en hergebruik van data), modulaire opzet (drielaagsmodel) en duurzaamheid staan hierbij voorop.

Voor de ontwikkeling en implementatie van het Keurmerk wordt voortgebouwd op DE BASIS van DEN (en dan met name DE BASIS voor vindbaarheid), de Erfgoedsuite van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en activiteiten van andere organisaties.¹

Opzet van het keurmerk

Er zijn drie hoofdlijnen waarop het keurmerk zich richt:

1. De kwaliteit van de implementatie van (informatie)standaarden:
 - Standaarden voor vindbaarheid, publicatie en interoperabiliteit van data
 - Ondersteuning voor standaardformaten (tekst, beeld, audio, video, 3D, geo-informatie e.d.)
2. De kwaliteit van de geboden kernfunctionaliteit:
 - Datamodellering
 - Semantische functies (thesauri)
 - Eenmalige opslag, meervoudig gebruik ('Create once, publish everywhere')
 - Toegankelijkheid voor externe diensten (bijv. indexering, harvesting)
 - Exportmogelijkheden (bijv. linked open data)
 - (Persistente) identificatie
 - Rechtenbeheer (bijv. ondersteuning CC-licenties)
3. De kwaliteit van de levering en het gebruik van de software:
 - Gebruiksvriendelijkheid
 - Technische ondersteuning
 - Modulaire opzet
 - Open source
 - Software as a service
 - Duidelijke scheiding van verantwoordelijkheden tussen leverancier en beherende instelling
 - Deugdelijk verdienmodel (geen dure vendor lock-in)

¹ Meer informatie over het project: <http://www.den.nl/project/546/Keurmerk-Erfgoedsoftware> en het Plan van Aanpak: <http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/2014-02-27-PVA-keurmerk-erfgoedsoftware-versie3.pdf>.

Doelen marktverkenning

In deze marktverkenning stond de vraag centraal wat de nood is aan een keurmerk voor erfgoedsoftware bij erfgoedinstellingen en leveranciers, om vast te stellen wat het draagvlak zou zijn voor het keurmerk bij beide partijen. Daarnaast zijn in deze periode andere projecten en initiatieven in kaart gebracht waarmee het keurmerkproject raakvlakken heeft en waar het mogelijk op aan kan sluiten. Ook is geprobeerd om een globaal inzicht te krijgen in de 'erfgoedsoftwaremarkt' en de beweging in die markt.

Aanpak

Om een gedegen beeld te krijgen van de behoefte aan een keurmerk voor erfgoedsoftware is contact gezocht met de volgende partijen:

- De grootste leveranciers van collectiemanagementsoftware in Nederland (Adlib, Picturae, Deventit, De Ree, CIT). Daarnaast is ook met Data Matters, OCLC en Delving gesproken over het keurmerk. Hiervoor heeft het overzicht van leveranciers van software voor digitaal erfgoed in de kennisbank van DEN als startpunt gediend.
- Verschillende erfgoedinstellingen van verschillende grootte en impact, die verschillende softwareproducten gebruiken voor hun collectiebeheer en -ontsluiting. Hiervoor heeft het overzicht van erfgoedinstellingen met digitale diensten in de kennisbank van DEN als startpunt gediend. Er is contact gezocht met zowel uitvoerende medewerkers, technische medewerkers als beleidsmedewerkers. Ook zijn tijdens de gesprekken aanvullende contactpersonen aangedragen.
- Andere relevante partijen: gebruikersverenigingen van collectiemanagementsoftware, het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM), BRAIN (Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland), Museumregister, SIMIN, Bibliotheek.nl, de Erfgoedinspectie en PACKED (Vlaanderen).

In de periode februari-mei zijn contactpersonen bij deze instellingen en organisaties aangeschreven voor een gesprek. Daarnaast is in februari op de website van DEN een oproep gedaan om mee te denken over het keurmerk. De oproep is verspreid via de nieuwsbrief en via sociale media. Hier zijn enkele reacties op gekomen.² Toen in de loop van de marktverkenning bleek dat er veel verschillende ideeën waren over het keurmerk is besloten een tweede oproep te doen, ditmaal onder de noemer van een open consultatieronde. In deze oproep zijn de eerste bevindingen gedeeld en een aantal specifieke vragen gesteld. Dit bericht is eind april verspreid via de website, de nieuwsbrief, sociale media en externe contacten. De reacties op de eerste en de tweede oproep zijn in dit verslag verwerkt.³

Verdere input is verkregen in de bijeenkomsten van de Klankbordgroep en de Raad van Advies van het project Keurmerk Erfgoedsoftware.⁴

² <http://www.den.nl/nieuws/bericht/4119>

³ <http://www.den.nl/nieuws/bericht/4261>

⁴ Een volledige lijst van gesprekspartners tijdens de marktverkenning (inclusief de leden van de Klankbordgroep en de Raad van Advies) en is te vinden in bijlage 1.

2. De erfgoedsoftwaremarkt

In de marktverkenning is met instellingen gesproken over de producten die zij gebruiken voor collectiebeheer en -ontsluiting. Dit geeft een beeld van de producten die door erfgoedinstellingen gebruikt worden, maar het biedt zeker geen uitputtend overzicht van alle beschikbare en gebruikte software. Andere softwareoverzichten voor de erfgoedsector zijn te vinden via de websites van PACKED/CEST⁵, Collections Trust⁶ en in verschillende softwarereviews.⁷

Gebruikte producten

In de tabel hieronder zijn producten opgenomen die specifiek voor de erfgoedsector zijn ontwikkeld. Hierbij is onderscheid gemaakt in de volgende soorten producten:

- Collectieregistratiesysteem (CRS): software waarmee erfgoedcollecties kunnen worden beschreven en beheerd. De term wordt vooral voor museale collecties gebruikt.
- Archiefbeheersoftware: software waarmee archiefcollecties en documenten kunnen worden beschreven en beheerd.
- Bibliotheeksoftware: software waarmee bibliotheekcollecties kunnen worden gecatalogiseerd.
- Collectiemanagementsoftware (collectiebeheersoftware): generieke term voor software waarmee zowel museale als archiefcollecties kunnen worden beschreven en beheerd.
- Digital Asset Management systeem (DAMS): software waarmee digitale bestanden kunnen worden beheerd en ontsloten. Dit kan een losstaand product zijn, maar het kan ook mogelijk zijn dat DAMS-functionaliteiten in één van bovenstaande systemen zijn geïntegreerd.
- Software voor online publicatie van collecties. Dit kan een losstaand product zijn of een aparte module voor één van bovenstaande systemen, maar het kan ook mogelijk zijn dat CMS-functionaliteiten in één van bovenstaande systemen zijn geïntegreerd.

Product	Leverancier/ Distributeur	Soort product
Adlib Museum	Adlib Information Systems (onderdeel Axiell group)	Collectieregistratiesysteem
Adlib Library	Adlib Information Systems	Bibliotheeksoftware
Adlib Archive	Adlib Information Systems	Archiefbeheersoftware
Adlib XPLUS	Adlib Information Systems	Geïntegreerde combinatie van Adlib Museum, Adlib Library en Adlib Archive
Adlib Museum Lite	Adlib Information Systems	Gratis versie van Adlib Museum
Adlib Library Lite	Adlib Information Systems	Gratis versie van Adlib Library
Adlib Internet Server	Adlib Information Systems	Software voor online publicatie
Aleph	Ex Libris	Bibliotheeksoftware
Atlantis	DEVENTit	Archiefbeheersoftware/ collectiemanagementsoftware
Collection Connection	CIT	Software voor online publicatie

⁵ <http://www.projectcest.be/index.php/Software>

⁶ <http://www.collectionslink.org.uk/software/survey>

⁷ Bijvoorbeeld <http://carlibrary.org/CMS-Table.htm>. Meer informatie over dit overzicht: <http://carlibrary.org/CMS.htm>.

Collective Access	Open source ⁸	Collectiemanagementsoftware
ContentDM	OCLC	DAMS
DigiTool	Ex Libris	DAMS
EMu	KE Software (onderdeel Axiell group)	Collectieregistratiesysteem
ICA-AtoM	Open source	Archiefbeheersoftware
Mais Flexis	De Ree Archiefsystemen	Archiefbeheersoftware/ collectiemanagementsoftware
MAIS-(M)DWS	De Ree Archiefsystemen	Software voor online publicatie
Memorix Maior	Picturae	Collectiemanagementsoftware / DAMS
Memorix Archieven	Picturae	Archiefbeheersoftware
Omeka	Open source	Software voor online publicatie
OSCR	Open source (ontwikkeld door Delving)	Collectiemanagementsoftware
ScopeArchiv	Scope / Datamatters (distributeur)	Archiefbeheersoftware
The Museum System (TMS)	The Gallery Systems / CIT (distributeur)	Collectieregistratiesysteem
Vubis	Cubiss	Bibliotheeksoftware

Het grootste gedeelte van de archiefinstellingen in Nederland maakt voor hun archiefbeheer gebruik van Mais Flexis. Atlantis en het Zwitserse ScopeArchiv hebben een kleiner marktaandeel. Picturae heeft pas recent een archiefmodule ontwikkeld, Memorix Archieven, welke gebruikt wordt door een aantal instellingen. Bij musea is Adlib de grootste leverancier. TMS heeft een kleiner marktaandeel.

Naast deze producten die specifiek voor de erfgoedsector zijn ontwikkeld worden er ook andere producten voor collectiebeheer en -ontsluiting gebruikt, zoals Filemaker Pro, Microsoft Access en custom-made oplossingen. Ook wordt er gewerkt met bijvoorbeeld Microsoft Excel, Word en kaartenbakken. Open source producten lijken nog niet heel populair te zijn.

Voor Digital Asset Management software (DAMS) worden tal van oplossingen gebruikt. De markt voor dit soort producten is veel groter dan dat voor collectiebeheersystemen.⁹

Beweging in de markt

In het geval van collectiemanagementsoftware lijkt er niet veel beweging in de markt te zijn. De gesprekspartners geven aan dat instellingen niet snel zullen overstappen naar een nieuw systeem als ze eenmaal gekozen hebben voor een systeem. Dit geldt vooral voor musea. Het zou maar een enkele keer zijn voorgekomen dat een instelling van TMS naar Adlib is overgegaan en andersom. Hetzelfde beeld komt naar voren uit de ervaring van Ellie Bruggeman van het Museumregister. Zij schat dat meer dan 90% van de geregistreerde musea en de musea die een dossier hebben ingediend voor registratie (totaal ca. 475) al een collectieregistratiesysteem

⁸ Voor open source producten kan ook een leverancier in de hand genomen worden die zorgt voor implementatie en onderhoud, zie bijvoorbeeld: <https://picturae.com/be-nl/beheer/open-source>.

⁹ Zie bijvoorbeeld een overzicht van DAMS op <http://www.capterra.com/digital-asset-management-software/>.

gebruiken, de rest houdt lijsten bij in Excel, soms nog in Word of in een kaartensysteem. Het percentage van musea dat zal overstappen als ze registratiesystemen beter kunnen vergelijken, schat ze niet heel hoog in. In de gesprekken blijkt verder dat er bij musea meer aandacht is voor vernieuwing aan de voorkant en voor aanschaf of vernieuwing van DAM software.

Ook uit de gesprekken met medewerkers van archiefinstellingen komt een beeld naar voren van een sector die niet zo veranderingsgezind is wat betreft archiefbeheerssoftware. Ontwikkelingen als het e-depot en de wens tot meer integratie tussen de verschillende onderdelen binnen één instelling zorgen er echter voor dat er steeds meer beweging begint te komen. Verandering van systemen speelt verder ook bij grote organisatorische veranderingen, zoals een fusie tussen instellingen. De leveranciers in deze sector geven dan ook aan dat zij nog geregeld nieuwe klanten krijgen, waarbij het zowel gaat om archiefinstellingen die overstappen van leverancier, als instellingen die nog geen archiefbeheerssoftware gebruikten.

3. Draagvlak voor het keurmerk

Uit de gesprekken die tijdens de marktverkenning zijn gehouden, de eerste bijeenkomst van de Klankbordgroep en twee bijeenkomsten van de Raad van Advies is een beeld naar voren gekomen van het draagvlak voor het keurmerk bij aan de ene kant de leveranciers en aan de andere kant de erfgoedinstellingen en ondersteunende organisaties.

Draagvlak bij de leveranciers

Meningen over het keurmerk

Over het algemeen zijn de leveranciers positief over het idee van een keurmerk. Zij noemen de volgende voordelen:

Tijdsbesparing

De leveranciers zijn het er allen over eens dat het keurmerk veel tijd kan besparen bij het invullen van vragenlijsten die bij elke opdracht of aanbesteding door erfgoedinstellingen worden geleverd.

Potentieel marketingmiddel

Zoals verwacht zien de leveranciers het keurmerk ook als een potentieel marketingmiddel.

Richtinggevend voor de ontwikkeling van software

Een enkele leverancier geeft verder aan dat het keurmerk richtinggevend kan zijn in de ontwikkeling van de software.

Eén van de leveranciers is wat terughoudender. Hij verwacht dat elk pakket in deze kleine markt al snel aan het keurmerk zal gaan voldoen, terwijl er toch grote verschillen zijn in het gebruik en gebruiksgemak. Een keurmerk kan zich maar op een beperkt aantal criteria richten, waardoor je je als leverancier moeilijk kan onderscheiden. Bovendien zouden bepaalde functionaliteiten moeilijk in eisen te vatten zijn. Ook denkt hij dat de wereld zo snel verandert, dat het haast ondoenlijk lijkt de ontwikkelingen bij te houden.

Kanttekeningen bij het plan van aanpak

Hoewel de meeste leveranciers positief zijn over het idee van een keurmerk, plaatsen ze wel enkele kanttekeningen bij het huidige plan van aanpak. Deze kritiek is als volgt samen te vatten:

Internationale markt

De software die Nederlandse instellingen gebruiken of kunnen gebruiken is niet altijd software van Nederlandse bedrijven. TMS, het tweede grote pakket na Adlib dat door de Nederlandse museumsector wordt gebruikt, is bijvoorbeeld een Amerikaans product. In Nederland wordt het product door CIT geleverd en ondersteund, maar CIT heeft niet de beschikking over de broncode. Ook het Nederlandse Adlib Information Systems is recent overgenomen door een buitenlands bedrijf, het Zweedse Axiell. Axiell group is nu de grootste leverancier op het gebied van informatiesystemen voor de erfgoed- en bibliotheeksector in Europa. Het is nog maar de vraag in hoeverre deze buitenlandse leveranciers interesse zullen hebben in een Nederlands keurmerk,

de markt in Nederland is maar zo klein. Een internationaal keurmerk zou daarom interessanter zijn.

Problematisch applicatiebeheer bij instellingen

Één van de leveranciers geeft aan dat er soms problemen kunnen ontstaan door verkeerd gebruik van de software. Als teveel gebruikers bijvoorbeeld volledige rechten zijn toegekend, kunnen er aanpassingen worden gedaan die niet of moeilijk te herstellen zijn. Een keurmerk voor software lost deze problemen niet op.

Opmerkingen over de invulling van het keurmerk

De leveranciers hebben verder ook enige opmerkingen over enkele van de genoemde eisen in het plan van aanpak:

Open source

In het plan van aanpak staat nu open source nog als één van de mogelijke eisen. Alle leveranciers gaven aan dat geen enkel pakket van de leveranciers aan deze eis kan voldoen.

Software as a service / cloudbased / webbased / ASP

Er werd ook gesteld dat de eis Software as a Service beter moest worden gedefinieerd. Deze en de termen cloudbased, webbased en ASP worden vaak door elkaar gebruikt, terwijl er wel degelijk verschillen zijn.

Gebruiksvriendelijkheid

Volgens het plan van aanpak zal gebruiksvriendelijkheid één van de punten kunnen zijn waarop het keurmerk zich zal gaan richten. Sommige leveranciers geven aan dat gebruiksvriendelijkheid een subjectief gegeven is en dus moeilijk te testen. Een andere leverancier stelt dat er al uitgebreide normen zijn voor het testen van gebruiksvriendelijkheid en dat het daarom niet nodig is om dit mee te nemen in het voorgestelde keurmerk.¹⁰

Te specifieke standaarden

Alle leveranciers vinden dat het keurmerk niet te beperkend moet worden. Eén van de leveranciers pleit bijvoorbeeld voor een eis als 'persistente identificatie' in plaats van een specifiek voorgeschreven PID-systeem. Wel zijn er verschillen in de meningen van leveranciers over specifieke standaarden. De ene leverancier zegt liever geen standaarden als OpenSKOS, JPEG2000 en SPARQL in het programma van eisen terug zien omdat hij van mening is dat ze in de academische wereld zijn ontwikkeld, nog niet praktisch genoeg zijn en nog weinig buiten die wereld worden gebruikt. Andere leveranciers zouden deze wel graag als harde eisen terugzien of in ieder geval als aanbeveling, zodat je je als leverancier kan onderscheiden.

Ontbrekende functionaliteiten in het plan van aanpak

Twee leveranciers stellen dat collectiemanagementsoftware op het gebied van ontsluiting is uitontwikkeld: alle standaarden worden ondersteund. Het keurmerk zou zich (op termijn) op andere functionaliteiten binnen collectiemanagementsoftware moeten richten, zoals depotplanning en bruikleenverkeer.

¹⁰ Er wordt hier waarschijnlijk geduid op ISO 25010 Systems and software engineering -- Systems and software Quality Requirements and Evaluation (SQuaRE) -- System and software quality models. http://nl.wikipedia.org/wiki/ISO_25010.

Vraag naar het keurmerk vanuit de sector van groot belang

Tot slot is aan de leveranciers gevraagd of zij positief staan tegenover het doen van een eigen investering bij het verkrijgen van een keurmerk voor hun producten. Allen staan hier in principe voor open, maar geven wel aan dat ze dit alleen zullen doen als er een vraag naar het keurmerk komt vanuit de sector.

Alle leveranciers geven verder aan betrokken te willen blijven bij het project en bij te willen dragen aan het vaststellen van de criteria en toetsingsprocedures.

Draagvlak bij erfgoedinstellingen

Vershillende meningen over de invulling van het keurmerk

Uit de gesprekken blijkt dat erfgoedinstellingen beduidend minder positief tegenover een keurmerk staan. Ten eerste blijkt dat er veel verschillende ideeën zijn over welke aspecten van erfgoedsoftware gekeurd zouden moeten worden. De onderwerpen die in het plan van aanpak worden genoemd komen niet altijd overeen met de zaken die erfgoedinstellingen belangrijk vinden. Een veelgehoorde opmerking is dat er geen aandacht is voor de prijs/kwaliteit verhouding, terwijl dit vaak van doorslaggevend belang is. Bovendien richt het keurmerk zich vooral op vindbaarheid en op interoperabiliteit ten behoeve van aggregatie, terwijl veel gesprekspartners dit niet het belangrijkste vinden wat de door hun gebruikte software moet kunnen. Andere belangrijke functionaliteiten die genoemd werden zijn vaak van logistieke aard, zoals ondersteuning voor bruiklenen en depotplanning, overigens precies de zaken die enkele leveranciers ook noemden.

Versmalling van het keurmerk

Één van de gesprekspartners stelt juist voor het keurmerk te versmallen. Hij geeft aan dat het keurmerk zoals het nu in het Plan van Aanpak is beschreven eigenlijk 'teveel wilt'. Hij geeft aan dat het in de inleiding vooral lijkt te gaan om een keurmerk voor betere vindbaarheid van collecties en interoperabiliteit, terwijl het later - in de voorlopige lijst met criteria - om veel meer gaat dan dat, ook gebruiksvriendelijkheid wordt erbij gehaald en de kwaliteit van de levering. Bovendien lijkt de term Keurmerk Erfgoedsoftware een enorm breed keurmerk te impliceren. Als het doel van het keurmerk vooral betere vindbaarheid van collecties en interoperabiliteit is, dan is het verstandiger om de criteria alleen hierop te richten en de naam van het keurmerk aan te passen. Het doel van het keurmerk wordt daarmee duidelijker, de communicatie makkelijker en uiteindelijk zal een dergelijke smallere aanpak doeltreffender zijn.

Sceptis over het keurmerk als hulpmiddel bij de keuze voor software

Meer nog dan kritiek op de invulling van het keurmerk is er kritiek op het idee van een keurmerk en het nut ervan. Veel van de gesprekspartners zijn ten eerste sceptisch over het nut van een keurmerk als hulpmiddel bij aanschaf of vernieuwing van software. Zij geven hiervoor één of meer van onderstaande redenen:

In het geval van collectiemanagementsoftware speelt aanschaf of vernieuwing niet of nauwelijks een rol

Vaak wordt genoemd dat aanschaf of vernieuwing van collectiemanagementsoftware niet of nauwelijks speelt, met name in de museale wereld. De gesprekspartners geven aan dat het merendeel van de instellingen al beschikt over een collectiemanagementsysteem en dat instellingen niet snel overstappen naar iets anders, ook al is er kritiek op het pakket of de leverancier. In de gesprekken werd

vaak aangegeven dat er geen goede alternatieven zouden zijn en dat een overstap naar een nieuw systeem teveel werk en kosten met zich meebrengt.

In het geval van DAMS is de markt te groot en internationaal voor een Nederlands keurmerk

Aanschaf of vernieuwing van een DAMS lijkt meer te spelen en in tegenstelling tot collectiemanagementsystemen is er ook veel meer keuze op dit gebied. Toch denken verschillende gesprekspartners dat een keurmerk specifiek voor deze producten ook niet zal werken. Men vraagt zich af of (internationale) leveranciers van DAM software wel interesse zouden hebben om hun software te laten testen ten behoeve van een Nederlands keurmerk voor de erfgoedsector.

Een keurmerk is niet het juiste hulpmiddel bij het maken van een keuze

Veel gesprekspartners zijn van mening dat een keurmerk bovendien niet het beste hulpmiddel is voor het maken van een keuze voor nieuwe software. Sommigen geven aan dat zij hun keuze nooit zouden laten hangen van een keurmerk, omdat zij zelf onderzoek willen doen. Anderen geven aan dat niet elke eis voor elke instelling even zwaar weegt. Één van de gesprekspartners stelt dat er niet iets is als de perfecte oplossing voor iedereen, wat een keurmerk wel lijkt te impliceren. Voor sommige instellingen is een modulaire, al dan niet open source, en zelf gehoste oplossing de beste aanpak, terwijl andere instellingen juist beter af zijn bij een leverancier die een volledig pakket biedt, dat volledig via internet toegankelijk is en waarbij er niks meer op het eigen netwerk hoeft te worden geïnstalleerd en gehost (software as a service). Oftewel, de keuze voor software is afhankelijk van de situatie per instelling, het budget, het kennisniveau en de beschikking over ICT-medewerkers.

Verschillende gesprekspartners geven daarom aan liever een overzicht van verschillende producten te zien, waarbij er wordt aangegeven hoe er per softwarepakket wordt gescoord op verschillende deelgebieden, zodat een instelling zelf een afweging kan maken wat voor de instelling belangrijk is en wat het zwaarste weegt. Ook is het belangrijk dat er een duidelijke uitleg bij elk onderwerp komt, waarin de voors en tegens worden geschetst en wat de toegevoegde waarde en de achterliggende gedachte achter bepaalde eisen zijn, zodat een instelling de juiste afweging kan maken. Tot slot wordt verschillende keren voorgesteld dat het wellicht niet eens nodig is om tot keuring over te gaan, maar dat een checklist met de verschillende te overwegen eisen voldoende is, waaruit de instelling de voor de instelling meest relevante eisen kan kiezen. Dit kan de kosten drukken en op die manier is men ook niet beperkt tot enkel de (Nederlandse) gekeurde producten.

Deze aanpak lijkt sterk op wat het Canadese Canadian Heritage Information Network (CHIN) tussen 1996 en 2003 bood: een uitgebreide software review op basis van meer dan 150 criteria. Daadwerkelijke accreditatie ging echter alleen om de eis dat softwareproducten data moeten kunnen importeren en exporteren uit het systeem. Als een systeem geaccrediteerd werd, mocht de leverancier een beeldmerk gebruiken. Dit logo is nog steeds op verschillende leverancierswebsites te zien. Dit voorbeeld laat zien dat er een tussenvorm mogelijk is: een uitgebreide software review met de door de instellingen gewenste scores op de deelgebieden, en alleen een eindoordeel over één of enkele minimale eisen.¹¹ CHIN is overigens gestopt met de uitgebreide review en accreditatie vanwege de hoge kosten die het met zich mee bracht. Tegenwoordig biedt CHIN alleen nog een checklist aan.

¹¹ CHIN Collections Management Software Review (2003) (niet meer online raadpleegbaar).

Scepsis of keurmerk wel voor veranderingen in de software zal zorgen

Er is naast scepsis over het nut van een keurmerk als hulpmiddel bij de keuze voor nieuwe software ook scepsis of het keurmerk wel voor de gewenste veranderingen kan zorgen in de software. Eén van de belangrijkste doelen waaraan het keurmerk zou moeten bijdragen is dat er op die manier verbeteringen in bestaande softwarepakketten afgedwongen kunnen worden en dat er meer controle is over de richting waarin de software wordt ontwikkeld. Individuele instellingen, maar ook de gebruikersverenigingen zouden hiertoe niet goed in staat zijn. Slechts enkele gesprekspartners denken dat een keurmerk hier inderdaad aan zal kunnen bijdragen, anderen zijn sceptischer. Zo vraagt men zich af of leveranciers zich echt iets zullen aantrekken van het keurmerk. Als ze het keurmerk niet verkrijgen hoeft dat niet te betekenen dat al hun klanten massaal zullen overstappen naar een ander pakket. Zoals hierboven al genoemd, zullen veel instellingen nooit een overstap maken, omdat hier teveel tijd en geld mee gepaard gaat.

Een keurmerk voor de software op zich lost de problemen niet op

Volgens veel gesprekspartners zit het pijnpunt echter niet zozeer in de softwarepakketten, maar in gebrekkige ICT kennis van medewerkers, slecht beheer (mede door te weinig aandacht van het management voor goed applicatiebeheer) en achterstanden in registratie. Veel instellingen werken met een specifieke implementatie van één of meerdere producten en er is sprake van veel maatwerk. Ook werken instellingen vaak nog met verouderde versies. De redenen hiervoor zijn divers. Het komt bijvoorbeeld voor dat instellingen liever met de oude vertrouwde versie blijven werken, omdat er bijvoorbeeld veel vrijwilligers betrokken zijn bij de collectieregistratie. Anderzijds kan de wil om te upgraden er wel zijn, maar wordt ervan afgezien omdat dit een ingewikkeld proces kan zijn. Het is bij sommige producten bijvoorbeeld mogelijk om eigen aanpassingen te doen en als deze aanpassingen niet goed zijn gedocumenteerd, is het lastig om dezelfde aanpassingen vervolgens in de geactualiseerde versie te doen.¹²

Een keuring op de individuele en nieuwste versies van de softwareproducten biedt dus geen enkele garantie dat het uiteindelijke systeem waar een instelling mee werkt ook voldoet aan de eisen. Een softwarekeurmerk *alleen* biedt dus onvoldoende oplossing voor de doelen die worden nagestreefd.

¹² Dit probleem speelt minder bij pakketten die als Software as a Service worden aangeboden.

4. Keurmerk in breder perspectief

In de marktverkenning zijn andere projecten en initiatieven in kaart gebracht waarmee het keurmerkproject raakvlakken heeft, waar mogelijk afstemming nodig is en waar het project mogelijk op kan aansluiten. Ook zijn er al verschillende initiatieven waarbij de instellingen zelf worden geïnspecteerd en getoetst. In hoeverre zijn er overeenkomsten met het keurmerkproject?

Gerelateerde projecten en initiatieven

Archief2020: Open Toegang tot archiefcollectie Nederland

In de archiefsector is er sprake van een breed gedeelde visie op een open toegang tot de Archiefcollectie Nederland. De realisatie hiervan blijft echter achter. Van december 2013 tot april 2014 hebben Karin van der Heiden en Ivo Zandhuis in opdracht van Archief 2020 daarom onderzocht wat precies de problemen zijn. De onderzoekers hebben standaarden voor de uitwisseling van informatie in (en om) de archiefsector geïnventariseerd en hebben gesproken met archiefdiensten, leveranciers en professionele gebruikers over het gebruik van die standaarden. In april verscheen het rapport *Open Toegang tot archiefcollectie Nederland*, met de verkenning van de problemen en aanbevelingen voor vervolgstappen.¹³

Uit de de verkenning blijkt dat verschillende factoren het gebruik van standaarden remmen: 'Zo zijn veel archiefdiensten nog te afhankelijk van de (technische) leverancier en wordt onvoldoende urgentie gevoeld om aan te dringen op het gebruik van uitwisselingsstandaarden. Het ontbreekt hen aan de ICT-kennis waardoor ze niet de juiste vragen kunnen stellen aan de leverancier, of de correcte toepassing van standaarden kunnen controleren. Er wordt bovendien nog te veel vanuit een papieren werkelijkheid gedacht. Automatisering wordt dan als iets extra's gezien, niet als een integraal onderdeel van het werk. Men mikt op het behalen van (korte-termijn) resultaten en telkens weer maatwerk oplossingen. Besturen en directies van archiefdiensten werken zo onvoldoende aan een generieke, duurzame en kostenefficiënte infrastructuur voor de uitwisseling van digitale informatie.'¹⁴

Volgens Van der Heiden en Zandhuis moet daarom sterker worden gestuurd op het gebruik van standaarden, zodat de theorie in de praktijk wordt gebracht. Het is van belang dat archiefdiensten zich ontwikkelen tot betere opdrachtgevers en dat zij zorgen voor toetsing en kwaliteitsmeting waaraan consequenties zijn verbonden. Er moet daarnaast geïnvesteerd worden in meer kennis en inzicht bij de archiefdiensten om zelf de regie over de digitale collectie te voeren en een speler te blijven in een open overheid.¹⁵

Het keurmerkproject sluit nauw aan op het project, aangezien het zorgt voor de gewenste toetsing en kwaliteitsmeting op het gebruik van open standaarden voor beter vindbaarheid en toegankelijkheid in erfgoedsoftware. Het keurmerk leidt tot op zekere hoogte ook tot beter opdrachtgeverschap, maar zal maar in beperkte mate kunnen bijdragen aan meer kennis en inzicht bij archiefdiensten. Ook blijft het in het vorige hoofdstuk aangekaarte probleem bestaan dat verbetering in de softwareproducten op zich niet per se hoeft te leiden tot verbeteringen in de praktijksituatie bij instellingen.

¹³ <http://www.archief2020.nl/downloads/open-toegang-tot-archiefcollectie-nederland>

¹⁴ <http://www.archief2020.nl/nieuws/open-toegang-van-theorie-naar-praktijk>

¹⁵ <http://www.archief2020.nl/nieuws/open-toegang-van-theorie-naar-praktijk>

Community of Practice rond archiefbeheersoftware

Eind 2013 zijn enkele archiefprofessionals gestart met een project waarin een Community of Practice rond archiefbeheersoftware op wordt gezet.¹⁶ Zij hebben subsidie van branchevereniging BRAIN gekregen om tot drie instrumenten te komen ter bevordering van goed opdrachtgeverschap en contracten voor beheersoftware:

- Do's en don'ts voor softwarecontracten;
- Minimum pakket van eisen voor de inkoop: producteisen en condities;
- Proces/stappenplan voor aanbesteding.¹⁷

De aanpak is anders, maar het doel van het project is nauw gerelateerd aan het keurmerkproject. Tijdens de marktverkenning is gesproken met één van de initiatiefnemers achter dit project, waarbij we tot de conclusie zijn gekomen dat de projecten goed naast elkaar kunnen bestaan en elkaar kunnen versterken. Er is ook gesproken over een mogelijkheid om na de ontwikkeling van het generieke erfgoedsoftware keurmerk, een 'subkeurmerk' speciaal voor archiefbeheersoftware te ontwikkelen.¹⁸

Alliantie voor software sustainability / DANS software seal of approval

Enkele partijen zijn een alliantie aangegaan om de duurzaamheid van software die wordt ontwikkeld voor en door de wetenschap te bevorderen.¹⁹ De levensduur van deze software is vaak beperkt, waardoor de data die met die software bewerkt of ontsloten worden verloren dreigen te gaan. Het probleem wordt het meest gevoeld in de humaniora, al speelt het op alle wetenschapsgebieden. In grote bèta-onderzoeksprojecten wordt het probleem van *software sustainability* wel vaak meegenomen in de projectplannen en is er geld voor beschikbaar.

De alliantie werkt aan een notitie over het probleem en aan een voorstel hoe het aan te pakken. Een mogelijke uitkomst van het plan is een richtlijn voor onderzoekers over hoe zij het beste de door hen zelf ontwikkelde software kunnen documenteren. Ook wordt er nagedacht over de mogelijkheid om onderzoekers al bij de projectaanvraag te laten nadenken over de toekomst van hun software, op een manier waarop dat nu al gebeurt bij data. In projectaanvragen moet nu worden vastgelegd hoe de geproduceerde data duurzaam bewaard gaat worden en waar dat belegd gaat worden.

Verder wordt er bij DANS, één van de partners in de alliantie, ook over een *software seal of approval* nagedacht, gebaseerd op het *DANS data seal of approval*, omdat het mogelijk is dat DANS naast onderzoeksdata ook software zal gaan beheren.²⁰

Bovenstaande initiatieven sluiten niet zozeer aan bij het keurmerkproject, maar bij het project Erfgoedsoftwaremakelaar.²¹ In dit project worden er oplossingen gezocht voor doorontwikkeling en duurzaam beheer van in projecten ontwikkelde diensten en tools voor de erfgoedsector. Hoewel er tussen het keurmerkproject en bovenstaande initiatieven geen specifieke overeenkomsten zijn, zal er contact blijven tussen DANS en DEN over de projecten.

¹⁶ http://www.archief20.org/profiles/blogs/hoe-kies-je-beheer-software?xq_source=activity

¹⁷ Gebaseerd op emailwisseling met Tom Kuipers, 1-4-2014.

¹⁸ Gesprek Tom Kuipers, 13-2-2014.

¹⁹ Partners zijn: DANS, MPI, CLARIN, SURF(sara), Target, 3TU. Datacentrum, KB en DEN. De coördinatie ligt in handen van Patrick Aerts van het eScience Centrum NLeSC.

²⁰ Gesprek Peter Doorn, 13-2-2014.

²¹ Het Keurmerk en het Erfgoedsoftwaremakelaarproject zijn als één projectaanvraag door DEN bij OCW ingediend en toegekend.

Certificering/ inspectie in erfgoedsector

Museumregister / Museumnorm

In het Museumregister zijn museale instellingen opgenomen die voldoen aan criteria voor een kwalitatief hoogwaardige invulling van de functies van een museum. De criteria zijn samengevat in de Museumnorm. Het doel van museumregistratie is het zichtbaar maken, bewaken en verbeteren van de kwaliteit van de Nederlandse musea ten behoeve van het verantwoord beheer van het museale erfgoed in Nederland. Het museumregister en de Museumnorm zijn compleet herzien in het project Herziening Museumregister. De nieuwe norm geldt vanaf 2012.²²

Om een geregistreerd museum te worden moet een instelling eerst een zelfanalyse doen aan de hand van een webbased formulier, waarna het museum formeel getoetst wordt door een auditor die in dienst is van Stichting Museumregister Nederland. Geregistreerde musea herhalen deze zelfanalyse jaarlijks en de officiële audit wordt eens in de vijf jaar herhaald.

In de Museumnorm staat *wat* een kwaliteitsmuseum moet doen en niet *hoe* het dat moet doen. Het is bijvoorbeeld noodzakelijk dat een museum de collectieregistratie op orde heeft, maar er wordt geen specifiek systeem voorgeschreven. In de norm wordt met betrekking tot digitalisering en digitaal informatiebeheer DE BASIS als aanbeveling genoemd. Ook wordt aanbevolen over een informatieplan te beschikken. Dit zijn dus geen strikte eisen waar men aan moet voldoen om geregistreerd museum te worden. Een eis dat het museum alleen gekeurmerkte software kan gebruiken is dus niet iets wat in lijn is met de rest van de Museumnorm.

Archief certificering

Op het moment is er nog geen certificering van archiefinstellingen. BRAIN, de branchevereniging voor archieven in Nederland, is wel bezig met het opzetten van certificering van instellingen. Dit gebeurt in de sectie kwaliteitszorg, een belangrijk speerpunt van de branchevereniging. De sectie Kwaliteitszorg ontwikkelt en voert instrumenten uit als het handvest dienstverlening en een tweejaarlijkse kwaliteitsmonitor, waarmee de klanttevredenheid van de archiefbranche wordt gemeten. Op de website staat: "De komende jaren staan in het teken van uitbouw van het instrumentarium van kwaliteitszorg als opmaat naar de certificering van instellingen."²³ De nadruk ligt hier op de instellingen zelf en dienstverlening aan de voorkant.

Erfgoedinspectie

De Erfgoedinspectie houdt toezicht op enerzijds de archieven en anderzijds de Rijkscollecties. Voor de archieven is de Archiefwet het kader. Er wordt toezicht gehouden op alle informatie *voor* overbrenging, dus ook op dat wat vernietigd wordt. Er is dus geen toezicht op overgebrachte archiefbescheiden die zich bevinden bij de archiefinstellingen. Maar omdat er steeds meer beweging is om overheidsinformatie al *voor* formele overbrenging in het e-depot van archiefinstellingen te beheren, kijkt de inspectie naar de e-depots van archiefinstellingen. De archiefvormer heeft immers het archiefmateriaal ondergebracht in het e-depot. Een belangrijke vraag hierbij is wat instellingen precies onder een e-depot verstaan. De Erfgoedinspectie gaat het toetsingskader ED3 gebruiken en doet dat met inzet van een IT auditor van de Auditdienst Rijk.²⁴

²² <https://www.museumregisternederland.nl/>

²³ http://www.archiefbrain.nl/vereniging.php?subnav=5&pagina_id=4

²⁴ Tekst gebaseerd op gesprek op 20-3-2014 met Manja Koomen en Ronald van der Steen.

De inspectie van de e-depots van de archiefinstellingen is aanvullend op de beoogde keuring van software in het kader van het keurmerk. De focus van de Erfgoedinspectie ligt op de duurzame digitale toegankelijkheid en niet op de publieke en gebruiksvriendelijke aspecten van e-depots. De nadruk van de Erfgoedinspectie ligt vooral op de technische en organisatorische voorzieningen bij de instellingen.

5. Conclusie

Over het algemeen zijn leveranciers enthousiast over het idee van een keurmerk. Zij denken dat het keurmerk tijdsbesparend kan zijn bij opdrachten vanuit de sector en zien het keurmerk als een potentieel marketingmiddel. Een enkele leverancier was wat terughoudend, maar gaf wel aan mee te willen werken aan het project. Hoewel het idee van een keurmerk de leveranciers aanspreekt, zetten de leveranciers wel enkele kanttekeningen bij het huidige plan van aanpak en zijn er opmerkingen over de invulling van de criteria. De leveranciers stellen tot slot open te staan voor een eigen investering bij het verkrijgen van een keurmerk voor hun producten, mits er een vraag naar het keurmerk komt vanuit de sector.

In de erfgoedsector is het draagvlak voor het keurmerk echter gering. Ten eerste werd in verschillende gesprekken duidelijk dat wanneer je spreekt over een keurmerk voor erfgoedsoftware er veel verschillende ideeën zijn over welke aspecten van erfgoedsoftware er in de beoordeling voor een keurmerk moeten worden meegenomen. Terwijl het voornaamste doel achter het keurmerk het stimuleren van vindbaarheid en interoperabiliteit is, zijn in het plan van aanpak en in de communicatie over het keurmerk nog veel meer zaken meegenomen. Dit en de naam Keurmerk Erfgoedsoftware hebben ertoe geleid dat het doel van het keurmerk te breed is geworden, wat tot onduidelijkheid heeft geleid. Eén van de aanbevelingen die tijdens de marktverkenning werd gedaan is om naar een kleiner keurmerk te gaan en het keurmerk enkel te richten op criteria die bijdragen aan vindbaarheid en interoperabiliteit.

Uit de marktverkenning blijkt dat erfgoedinstellingen überhaupt niet positief tegenover het idee van een keurmerk staan en sceptisch zijn over het nut van een keurmerk. De bedoeling was dat het keurmerk een hulpmiddel zou zijn voor instellingen bij de keuze voor aanschaf of uitbouw van hun informatiesystemen. Voor een groot deel van de instellingen speelt dit echter helemaal niet. Anderen geven aan dat zij hun keuze nooit zullen laten hangen van een keurmerk, zij zouden zelf onderzoek willen doen. Ook werd gesteld dat een keurmerk lijkt te impliceren dat er iets is als de beste oplossing voor alle instellingen, terwijl een specifieke keuze afhankelijk is van de situatie per instelling, het budget, het kennisniveau en de beschikking over ICT-medewerkers. Daarom werd er door sommigen voorgesteld om geen keurmerk te ontwikkelen, maar een softwareoverzicht te bieden, waarbij er wordt aangegeven hoe er per softwarepakket wordt gescoord op verschillende goed toegelichte deelgebieden, zodat een instelling zelf een afweging kan maken wat voor de instelling belangrijk is en wat het zwaarste weegt.

De belangrijkste conclusie is echter dat het pijnpunt niet zozeer in de softwarepakketten op zich zit, maar in de specifieke implementaties van één of meerdere producten bij de instellingen zelf. Er wordt nog vaak gewerkt met verouderde versies en er is sprake van veel maatwerk. Als het gaat om stimuleren van vindbaarheid en interoperabiliteit lost een keurmerk weinig op, omdat een keuring op de individuele en nieuwste versies van de softwareproducten geen enkele garantie biedt dat het uiteindelijke systeem waar een instelling mee werkt ook voldoet aan de eisen. De beoordeling van software kan dus niet los worden gezien van de lokale implementatie van die software binnen de instellingen. Met andere woorden: de beoordeling van software *alleen* lijkt niet genoeg. Het doorlichten van informatiehuishouding van instellingen op het gebied van vindbaarheid en

interoperabiliteit zou wel eens veel zinvoller kunnen zijn om de doelstellingen van het project te bereiken. Als uit deze keuring duidelijke aanbevelingen komen over hoe de informatiehuishouding verbeterd kan worden, zijn instellingen hier bovendien veel beter mee geholpen.

Bijlage 1. Gesprekspartners

In de periode februari - mei 2014 hebben we gesprekken gevoerd met de volgende personen en organisaties.

Instellingen:

Naam/ Namen	Instelling	Datum
Edwin Klijn (Manager van het Netwerk Oorlogsbronnen / Teamleider diensten)	NIOD	17-2-2014
Tom Kuipers (Coördinator Informatisering en Digitalisering)	Streekarchief Midden-Holland	13-2-2014
Kees Hendriks (Projectmanager KIMOMO) Dirk Houtgraaf (Sectorhoofd Kennis Uitwisseling)	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	4-3-2014
Heikki Pauts (Registrator) Jacco van Weele (Digitale communicatie)	Rijksmuseum van Oudheden	13-3-2014
Roland Bisscheroux (Informatiemanager / Archiefinspecteur)	Noord Hollands Archief	17-3-2014
Lizzy Jongma (Datamanager) Trineke Kamerling (Applicatiebeheerder / bestuurslid SIMIN)	Rijksmuseum	25-3-2014
Marc Holtman (Projectleider Digitalisering)	Stadsarchief Amsterdam	27-3-2014
Pauljac Verhoeven (Directeur)	Museum Bronbeek	31-3-2014
Benedict Goes (Adviseur Museum Management) Don Duco (Conservator)	Amsterdam Pipemuseum	3-4-2014
Berry van der Hoorn (Programmamanager) Maarten Heerlien (Project Manager Research & Development)	Naturalis	10-4-2014
Niels Molenaar (Functioneel beheerder)	Universiteitsbibliotheek Leiden, Bijzondere Collecties	18-4-2014
Kobus Boeke (Collectiebeheerder)	Artis	22-4-2014
Stefan Rutten (Archivaris) William Loohuis (Registrator museum)	CODA	1-5-2014

Gebruikersgoepen:

Naam/ Namen	Organisatie	Datum
Petra Links (NIOD)	Mais Flexis gebruikersgroep	16-4-2014
Jeroen de Meester (Museum Plantin-Moretus, Antwerpen) Rolf Blijleven (freelancer IT-diensten voor musea) Wouter de Voogd (Stedelijk Museum Amsterdam)	Adlib gebruikersgroep	13-5-2014

Leveranciers:

Naam/ Namen	Organisatie	Datum
-------------	-------------	-------

Bert Degenhart Drenth	Adlib Information Systems	11-3-2014
Sjoerd Siebinga Gerald de Jong	Delving	26-3-2014
Erik de Ree	DE REE archiefsystemen	1-4-2014
Mark Lindeman	Picturae	9-4-2014
Peter van Diermen	DEVENTit	8-4-2014
Arthur Hanselman Frans Bridié	CIT	15-4-2014
Titia van der Werf	OCLC	17-4-2014
Paul Schindeler	Data Matters	19-5-2014

Overig:

Naam/ Namen	Organisatie	Datum
Enno Meijers	Bibliotheek.nl	7-2-2014
Roxanne Wyns Sam Alloing	LIBIS	20-2-2014
Peter Doorn	DANS	13-2-2014
Ellie Bruggeman	Museumregister	6-3-2014
Manja Koomen Ronald van der Steen	Erfgoedinspectie	20-3-2014
Ivo Zandhuis	Zelfstandige, i.h.k.v. Archief 2020 onderzoek Open Toegang	3-4-2014
Ern Bieman	Canadian Heritage Information Network (CHIN)	29-4-2014
Annette Gaalman	Landelijk Contact van Museumconsulenten	14-5-2014
Trineke Kamerling	SIMIN	22-5-2014

Klankbordgroep:

Naam	Organisatie
Bob Coret	ICT consultant (Zelfstandige)
Edwin Klijn	NIOD
Wilbert Helmus	Erfgoedsoftwaremakelaar
Aad van der Valk	Beeld en Geluid
Henk Vanstappen	PACKED
Roxanne Wyns	LIBIS
Luc de Vries	Tresoar
Marian Hellema	Koninklijk Bibliotheek
Peter Doorn	DANS
Tom Kuipers	Gemeentearchief Midden Holland
Jeroen van Luin	Nationaal Archief

De klankbordgroep kwam bijeen op 20-3-2014.

Raad van advies:

Naam	Organisatie
Hans van Dijk	Zelfstandige/ Bibliotheek.nl
Annelot Vijn	Het Utrechts Archief
Vincent de Keijzer	Gemeentemuseum Den Haag
Arjen Kamphuis	Gendo

De raad van advies kwam bijeen op 4-3-2014 en 29-4-2014.